

УДК 378.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2023-1-11>

Ярослав Анатолійович СУШАРНИК,
кандидат економічних наук, доцент кафедри цифрових,
освітніх та соціоекономічних технологій,
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
ORCID: 0000-0002-6104-343X

Тетяна Андріївна МАРЧАК,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри інклюзивної освіти,
реабілітації та гуманітарних наук,
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
ORCID: 0000-0003-0198-7460

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ З ООП

Вступ. У сучасному світі інклюзія є однією з головних тенденцій у системі освіти. Вона покликана забезпечити рівні можливості для навчання та розвитку всіх студентів, включаючи тих, хто має особливі освітні потреби (ООП). Науково-педагогічні працівники у закладах вищої освіти відіграють ключову роль у реалізації інклюзивного навчання.

Однією з основних особливостей професійної діяльності науково-педагогічних працівників у контексті інклюзивного навчання є необхідність створення сприятливого середовища для всіх студентів, зокрема тих, хто має ООП.

Мета роботи. У статті розглянуто особливості професійної діяльності науково-педагогічних працівників у закладах вищої освіти під час організації інклюзивного навчання для студентів з особливими освітніми потребами. Виокремлено основні принципи підготовки студентів з ООП, такі як індивідуальний підхід, взаємодія, активна участь, диференційоване навчання та створення комфортного середовища. Автори розглядають методи та форми роботи зі студентами з ООП, наводять приклади різноманітних практик та інноваційних методів навчання, що можуть бути застосовані в педагогічній практиці.

Наукова новизна. Полягає у визначенні особливостей професійної діяльності науково-педагогічних працівників у контексті інклюзивної освіти для студентів з особливими освітніми потребами. В останні роки інклюзивна освіта стала актуальною темою у галузі освіти, і ця проблема стала особливо важливою у вищих навчальних закладах. Однак науково-педагогічні працівники повинні мати не лише знання з питань інклюзивної освіти, а й здатність застосовувати їх на практиці, забезпечуючи ефективну освіту для студентів з особливими освітніми потребами.

Висновок. У результаті проведеного дослідження було встановлено, що професійна діяльність науково-педагогічних працівників у закладах вищої освіти під час організації інклюзивного навчання для студентів з ООП має свої особливості, які полягають у врахуванні індивідуальних потреб та здібностей студентів з ООП.

Ключові слова: інклюзивне навчання, студенти з ООП, науково-педагогічні працівники, заклади вищої освіти, професійна діяльність, розвиток особистості, соціальна адаптація.

Yaroslav Anatoliiovych SUSHARNYK,
PhD, Associate Professor at the Department of Digital,
Educational and Socio-Economic Technologies,
Educational and Rehabilitation Institution of Higher Education
“Kamianets-Podilskyi State Institute”
ORCID: 0000-0002-6104-343X

Tetiana Andriivna MARCHAK,
PhD, Associate Professor at the Department of Inclusive Education,
Rehabilitation and Humanities,
Educational and Rehabilitation Institution of Higher Education
“Kamianets-Podilskyi State Institute”
ORCID: 0000-0003-0198-7460

FEATURES OF PROFESSIONAL ACTIVITY OF ACADEMIC STAFF IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN ORGANIZING INCLUSIVE EDUCATION FOR STUDENTS WITH DISABILITIES

Introduction. *Inclusion is one of the main trends in the education system in the modern world. It aims to provide equal opportunities for learning and development for all students, including those with special educational needs (SEN). Scientific and pedagogical workers in higher education institutions play a key role in implementing inclusive education.*

One of the main features of the professional activity of scientific and pedagogical workers in the context of inclusive education is the need to create a favorable environment for all students, especially those with SEN.

The purpose of the work. *The article examines the peculiarities of professional activity of scientific and pedagogical workers in higher education institutions in organizing inclusive education for students with special educational needs. The main principles of preparing students with SEN, such as individual approach, interaction, active participation, differentiated learning, and creating a comfortable environment, are highlighted. The author discusses methods and forms of work with students with SEN, provides examples of various practices and innovative teaching methods that can be applied in pedagogical practice.*

Scientific novelty. *The novelty lies in determining the peculiarities of professional activity of scientific and pedagogical workers in the context of inclusive education for students with special educational needs. In recent years, inclusive education has become a topical issue in the field of education, and this problem has become particularly important in higher education institutions. However, scientific and pedagogical workers should not only have knowledge on inclusive education but also have the ability to apply it in practice, providing effective education for students with special educational needs.*

Conclusion. *Thus, as a result of the conducted research, it was established that the professional activity of scientific and pedagogical workers in higher education institutions in organizing inclusive education for students with special educational needs has its peculiarities, which consist in taking into account the individual needs and abilities of students with special educational needs.*

Key words: *inclusive education, students with special educational needs, scientific and pedagogical workers, higher education institutions, professional activity, personal development, social adaptation.*

Актуальність теми. Навчання студентів з ООП потребує від науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти певних знань, умінь та навичок, адже ці студенти мають свої особливості та потреби, які необхідно враховувати під час планування та проведення навчального процесу. Вивчення особливостей професійної діяльності науково-педагогічних працівників у закладах вищої освіти під час організації інклюзивного навчання для студентів з ООП має велику значимість і може сприяти поліпшенню якості навчання та формуванню рівних можливостей для всіх студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема інклюзивної освіти та ролі науково-педагогічних працівників у її організації та розвитку викликає значний інтерес серед учених та практиків у галузі освіти.

Останні дослідження демонструють, що інклюзивна освіта не тільки є більш справедливою та етичною, а й сприяє підвищенню якості навчання для всіх студентів, включаючи тих, хто має особливі потреби.

Дослідженням даної тематики займалися такі науковці: О.О. Авраменко, О.І. Воронцова, І.С. Калюжна, Н.М. Котова, С.Д. Максименко, О.В. Петрова, О.В. Дубасенюк, О.О. Кузьменко, Т.О. Левченко, С.Г. Соснова.

Метою дослідження є визначення особливостей професійної діяльності науково-педагогічних працівників у закладах вищої освіти під час організації інклюзивного навчання для студентів з ООП; визначення можливостей та складнощів, з якими зіштовхуються науково-педагогічні працівники під час практичної реалізації інклюзивного підходу до навчання, а також визначення ефективних методів та підходів до організації інклюзивного навчання для студентів з ООП.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останнім часом інклюзивна освіта стала популярною в багатьох країнах світу, у тому числі і в Україні. Інклюзивна освіта – це процес, у якому навчальні заклади забезпечують можливість навчання учням із різними особливостями. Вона базується на принципі рівності прав та можливостей для всіх учнів незалежно від їхньої здатності.

Зклади вищої освіти (ЗВО) – це важливі освітні і наукові центри в Україні, де розвивається наука та передаються знання молодому поколінню [10; 23].

Науково-педагогічні працівники – це викладачі та науковці, які відповідають за навчальний процес та наукову роботу у ЗВО. Вони мають великий досвід роботи зі студентами та знання, які допомагають їм успішно виконувати свої обов'язки [9].

У процесі освітньої діяльності потрібно притримуватись основних принципів. Основні принципи інклюзивного навчання можуть варіюватися залежно від контексту, але загалом їх можна сформулювати так:

1. Доступність – кожен учень має мати рівний доступ до навчальних можливостей і ресурсів.
2. Різноманітність – навчальні програми та методи повинні бути різноманітними і диференційованими для відповідності потребам кожного учня.
3. Участь – кожен учень має бути включений у навчальний процес і мати можливість брати участь у всіх аспектах навчання.
4. Повага до різниць – кожен учень має бути поважаний за свої особливості та індивідуальність.
5. Співпраця – вчителі, батьки та інші фахівці повинні співпрацювати для забезпечення успіху кожного учня.
6. Демократія – навчальне середовище повинно бути демократичним та діалоговим, із можливістю участі учнів у прийнятті рішень та встановленні правил.
7. Неперервність – інклюзивне навчання має бути неперервним процесом, що забезпечує постійний розвиток та підтримку успіху учнів упродовж усього життя [8, с. 209].

Організація інклюзивного навчання включає такі етапи:

1. Аналіз потреб учнів з особливими освітніми потребами.
2. Розроблення індивідуальних навчальних планів для кожного учня з ООП.
3. Забезпечення доступності навчального середовища та навчальних матеріалів для учнів з ООП.
4. Підготовка вчителів до інклюзивного навчання та надання їм необхідної підтримки.
5. Реалізація індивідуальних навчальних планів та забезпечення підтримки для учнів з ООП [5, с. 206].

Основні особливості професійної діяльності науково-педагогічних працівників у закладах вищої освіти під час організації інклюзивного навчання такі:

1. Навчання на основі диференційованого підходу – науково-педагогічні працівники повинні вміти адаптувати навчальний матеріал до потреб та можливостей кожного студента з ООП.
2. Розроблення індивідуальних навчальних планів – для студентів з ООП можуть бути розроблені індивідуальні навчальні плани, які враховують їхні потреби та можливості.
3. Робота з адаптивними технологіями – науково-педагогічні працівники повинні вміти використовувати адаптивні технології.
4. Розроблення та використання спеціальних методик – науково-педагогічні працівники повинні вміти розробляти та використовувати спеціальні методики для навчання студентів з ООП, які забезпечують їх повну інтеграцію у навчальний процес.
5. Робота зі спеціалізованою літературою – науково-педагогічні працівники повинні мати знання про спеціалізовану літературу з питань інклюзивної освіти, щоб бути в курсі останніх тенденцій та розробок у галузі.

6. Співпраця з іншими спеціалістами – для успішної організації інклюзивного навчання науково-педагогічні працівники повинні бути готові до співпраці з іншими спеціалістами, зокрема психологами, соціальними педагогами та медичними працівниками.

7. Організація навчального процесу – науково-педагогічні працівники повинні бути вмілими організаторами та керівниками навчального процесу, забезпечувати дисципліну та контроль за процесом навчання.

8. Робота зі студентами та їхніми батьками – науково-педагогічні працівники повинні вміти взаємодіяти зі студентами та їхніми батьками, пояснювати їм особливості навчання та розроблені для них програми.

9. Оцінка результатів – науково-педагогічні працівники повинні вміти оцінювати результати навчання студентів з ООП та корегувати навчальні програми з урахуванням цих результатів.

10. Самовдосконалення та професійний розвиток – науково-педагогічні працівники повинні постійно вдосконалювати свої знання та навички.

Щоб забезпечити якісну підготовку студентів з ООП, необхідно дотримуватися кількох важливих принципів.

Першим із них є принцип інклюзії. Він передбачає, що кожен студент має право на доступ до якісної освіти незалежно від своїх можливостей та особливостей. Для цього необхідно забезпечити студентам з ООП рівний доступ до навчальних матеріалів та можливостей для їх засвоєння [6, с. 103].

Другий важливий принцип – це індивідуалізація навчання. Він передбачає, що кожен студент є унікальною особистістю зі своїми власними потребами та можливостями. Тому важливо забезпечити індивідуальний підхід до кожного студента з ООП, ураховуючи його особливості та потреби [4].

Третій принцип – це диференціація навчання. Він передбачає, що студенти з ООП можуть мати різні рівні підготовки та здібностей. Тому важливо забезпечити різні рівні складності завдань та завдань різної складності, щоб кожен студент міг розвиватися на своєму рівні та досягти успіху в навчанні [7, с. 21].

Одним із головних завдань диференційованого навчання є забезпечення доступу до якісної освіти для всіх студентів незалежно від їхніх здібностей та можливостей. Для цього викладачі повинні визначати індивідуальні потреби кожного студента та підлаштовувати навчальний процес під ці потреби.

Для реалізації принципу диференційованого навчання викладачі можуть використовувати різні методики та стратегії, наприклад такі, як:

1. Групова робота – дає змогу студентам співпрацювати між собою та навчатися один від одного. Викладач може використовувати різні форми групової роботи, наприклад проекти, дискусії, ігри, дослідження.

2. Індивідуальні завдання – дають студентам змогу працювати відповідно до свого темпу та здібностей. Викладач може надавати студентам різні завдання залежно від їхніх потреб та можливостей.

3. Використання різних матеріалів та ресурсів – студенти мають різні стилі навчання, тому викладачі повинні надавати різні матеріали та ресурси для навчання. Наприклад, викладач може використовувати аудіо- та відеоматеріали, тексти, зображення, інтерактивні засоби тощо.

Четвертий принцип – це навчання з урахуванням здібностей та потреб студентів. Він передбачає, що навчання має бути спрямоване на розвиток здібностей та інтересів студента [3, с. 110].

Для того щоб дотримуватися цього принципу, науково-педагогічні працівники повинні мати достатні знання та розуміння щодо різних освітніх потреб студентів із різними вимогами до навчання. Вони повинні бути готовими до праці з різними типами ООП та мати можливість забезпечити навчальні матеріали та інструменти, які сприятимуть успішному навчанню.

Один із методів, який може допомогти науково-педагогічним працівникам у роботі зі студентами з різними потребами та здібностями, полягає у використанні індивідуальних навчальних планів. Ці плани допоможуть забезпечити студентам, які мають особливі потреби, необхідні ресурси для навчання та забезпечать можливість вивчення курсів за їхнім власним темпом.

П'ятий принцип – інтерактивність та активне залучення студентів – є важливим компонентом ефективного інклюзивного навчання. Учні з ООП можуть мати різні рівні володіння знаннями та навичками, тому важливо забезпечити їм можливість активно брати участь у навчанні [2, с. 153].

Для досягнення цього принципу викладачі повинні використовувати різноманітні методи та форми роботи зі студентами. Це можуть бути такі методи, як інтерактивні лекції, дискусії, групові проекти, рольові ігри, різноманітні завдання та ін.

Шостий принцип – забезпечення доступності матеріалів та ресурсів для навчання студентів з ООП [1, с. 364].

У закладах вищої освіти має бути забезпечена доступність матеріалів та ресурсів для навчання студентів з ООП. Це означає, що всі матеріали повинні бути доступними для людей із різними видами обмежень, наприклад для людей із візуальними, слуховими або фізичними обмеженнями.

Необхідно забезпечувати взаємодію між науково-педагогічними працівниками та іншими фахівцями в галузі інклюзивної освіти для обміну досвідом та взаємним навчанням.

Навчально-методичне забезпечення має включати як загальноосвітні, так і професійно-орієнтовані навчальні матеріали. Особливу увагу потрібно приділяти розробленню методик навчання для студентів з ООП, зокрема із застосуванням нових інформаційних технологій, ігрових технологій, різних видів тестування та діагностики знань тощо.

Навчально-методичне забезпечення повинно бути не лише ефективним, а й доступним для науково-педагогічних працівників. Для цього необхідно забезпечити своєчасне інформування про новинки у цій галузі, організовувати тренінги та семінари, підготовку фахівців з інклюзивної освіти.

Окрім наукових заходів, важливим чинником розвитку науково-педагогічних працівників є система підвищення кваліфікації. Навчання на спеціальних курсах, тренінгах, семінарах допоможе педагогам вивчати нові методики, отримувати практичні навички, ділитися досвідом із колегами тощо.

Окрім підвищення кваліфікації, важливим є забезпечення науково-педагогічних працівників доступом до сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Це дасть їм змогу швидко й ефективно здійснювати комунікацію з колегами, студентами, а також отримувати доступ до новітніх матеріалів та методик навчання.

Також важливо, щоб адміністрація сприяла створенню сприятливої атмосфери для розвитку професійного потенціалу науково-педагогічних працівників, дозволивши їм брати участь у наукових проєктах та ініціативах, викладати нові дисципліни та впроваджувати нові методики навчання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, професійна діяльність науково-педагогічних працівників у закладах вищої освіти з організації інклюзивного навчання для студентів з ООП є складним та відповідальним завданням. Для досягнення успіху у цій діяльності необхідно мати не лише високу кваліфікацію та наукові знання, а й уміння співпрацювати зі студентами, колегами, батьками та адміністрацією закладу вищої освіти.

Інклюзивна освіта вимагає від науково-педагогічних працівників більш глибокого розуміння та уваги до індивідуальних потреб студентів з особливими освітніми потребами. Реалізація інклюзивного навчання має базуватися на розумінні та дотриманні основних принципів, таких як повага до різниць, розуміння культурної різноманітності, забезпечення доступу до навчального процесу, навчання з урахуванням здібностей та потреб студентів, диференційоване навчання та навчання взаємодії та співпраці.

Для реалізації інклюзивної освіти необхідні розроблення й упровадження спеціальних методик і прийомів, використання інноваційних технологій та індивідуальних підходів до кожного студента.

Інклюзивна освіта є важливим кроком до створення суспільства, яке поважає та приймає різницю. Вона дає змогу студентам з ООП розвиватися та досягати своїх цілей нарівні з іншими студентами, що підвищує самооцінку таких осіб та позитивно впливає на їхню соціалізацію.

Література:

1. Brown A., Sedgewick, R. Teaching Object-Oriented Programming: A Review of Pedagogical Techniques. *ACM SIGCSE Bulletin*. 2001. Vol. 33(1). P. 362–366.
2. Carrington S. B., Tymms P. Inclusion and pupil achievement. *Educational Research*. 2005. Vol. 47(2). P. 149–165.
3. Lynch R., Knight P. Learner-centeredness as a lever for curriculum reform. *International Journal of Educational Development*. 2019 Vol. 66. P. 107–115.
4. UNESCO. A guide for ensuring inclusion and equity in education. Paris: UNESCO. 2017. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248254> (дата звернення: 02.03.2023).

5. Інклюзивна освіта в Україні: проблеми та перспективи / за заг. ред. Т.В. Кравченко, Т.Г. Лапінської. Київ : Педагогічна думка, 2016. 348 с.
6. Кремень В.Г., Шияна В.П. Інклюзивна освіта: теорія та практика : навчальний посібник / за заг. ред. В.Г. Кременя, В.П. Шияна. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. 236 с.
7. Луценко О.П. Диференціація навчання у вищій школі. *Освіта в Україні*. 2015. № 1. С. 19–23.
8. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. Київ : Агентство «Україна», 2019. 300 с.
9. Про затвердження концепції розвитку інклюзивного навчання : Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 № 912. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya> (дата звернення: 01.03.2023).
10. Шевченко Є.В., Сапєга М.О., Корольова С.О. Роль вищих навчальних закладів у розвитку науки в Україні. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2017. № 31. С. 21–25.

References:

1. Brown, A., & Sedgewick, R. (2001). Teaching Object-Oriented Programming: A Review of Pedagogical Techniques. *ACM SIGCSE Bulletin*, 33(1), 362–366.
2. Carrington, S. B., & Tymms, P. (2005). Inclusion and pupil achievement. *Educational Research*, 47(2), 149–165.
3. Lynch, R., & Knight, P. (2019). Learner-centeredness as a lever for curriculum reform. *International Journal of Educational Development*, 66, 107–115.
4. UNESCO. (2017). A guide for ensuring inclusion and equity in education. Paris: UNESCO. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248254>
5. Kravchenko, T.V., & Lapinska, T.G. (2016). Inclusive education in Ukraine: problems and prospects. Kyiv: Pedagogichna Dumka. [in Ukrainian]
6. Kremen, V.H., & Shiiiana, V.P. (2017). Inclusive education: theory and practice. Kyiv: NPU imeni M.P. Dragomanova. [in Ukrainian]
7. Lutsenko, O.P. (2015). Differentiation of education in higher education. *Education in Ukraine*, 1, 19–23. [in Ukrainian]
8. Poroshenko, M.A. (2019). Inclusive education: textbook. Kyiv: TOV «Ahentstvo «Ukraina». [in Ukrainian]
9. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2010). On the approval of the concept of development of inclusive education. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya>
10. Shevchenko, Y.V., Sapėga, M.O., & Korolova, S.O. (2017). The role of higher education institutions in the development of science in Ukraine. *Scientific works of Kirovohrad National Technical University. Economic Sciences*, 31, 21–25. [in Ukrainian]